

Світлана МАРТОС,
orcid.org/0000-0003-0215-3054
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
Херсонського державного університету
(Херсон, Україна) martoss@ukr.net

ЕРГОНІМИ БЛАГОДІЙНОЇ СФЕРИ ХЕРСОНЩИНИ

Статтю присвячено новій і перспективній галузі сучасного українського мовознавства – ергоніміці. Останнім часом з'явилася велика кількість різноманітних благодійних організацій, фондів, товариств, громад, зокрема й у Херсонській області, оскільки сфера благодійності сьогодні є невід'ємним складником суспільного сектору України. Найменування таких ергооб'єктів – предмет дослідження автора статті.

Актуальність публікації зумовлена недостатнім дослідженням найменувань ділових об'єднань людей різних ареалів України, адже регіональний підхід до вивчення української ергонімії дозволить створити її цілісну систему з урахуванням особливостей називання об'єктів.

Автор визначає основні функції ергонімів, зокрема номінативну, емоційно-оцінну, естетичну, рекламну й меморіальну. Номінативна функція є ідентифікаційно-диференціюючою; емоційно-оцінну функцію ергонімів виконують власне оцінно-характеризувальні слова; естетична функція – ергонім повинен викликати позитивні асоціації; рекламна функція – привернути, зацікавити, змусити відгукнутися реципієнта. Особлива увага у статті звернена на меморіальну функцію ергонімів (функцію пам'яті), яку найвиразніше демонструють найменування благодійних організацій, названих на честь відомих людей, життя і діяльність котрих пов'язана із Херсонщиною.

Серед принципів номінації ергонімів виділено: 1) найменування, які прямо інформують (інформаційний принцип номінації); 2) найменування, що побічно інформують (умовно-символічний принцип номінації); 3) умовні найменування (символічний принцип номінації).

Зі структурного погляду ергоніми поділено на одночленні та багаточленні. Відповідно до специфіки лексичних основ автор поділяє монолексемні ергоніми-іменники на дві групи: 1) ергоніми, мотивами яких є пропріальна лексика; 2) ергоніми, мотивами яких є апелятиви. Серед двокомпонентних найменувань, за спостереженням автора, найбільшу групу становить конструкція «іменник у називному відмінку однини чи множини + іменник (або субстантивований прикметник) у родовому відмінку однини чи множини». Три- і чотирикомпонентні ергоніми є різноманітними складними словосполученнями й еквівалентами простих речень.

Ключові слова: онім, ергонім, благодійна сфера, функція ергоніма, принцип номінації, словотвірна структура.

Svitlana MARTOS,
orcid.org/0000-0003-0215-3054
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of the Department of Ukrainian
Kherson State University
(Kherson, Ukraine) martoss@ukr.net

CHARITABLE SPHERE ERGONYMS OF KHERSON

The article is devoted to a new and promising branch of modern Ukrainian linguistics – ergonomics. Recently, a large number of various charities, foundations, societies, communities, etc. have appeared, including in the Kherson region, as the charity is now an integral part of the Ukrainian public sector. The name of such ergobjects is the subject of research by the author.

The relevance of the publication is due to insufficient study of the names of business associations of people in different areas of Ukraine, because the regional approach to the study of Ukrainian ergonomics will allow to create its holistic system, taking into account the peculiarities of naming objects.

The author defines the basic functions of ergonomics, including nominative, emotional-evaluative, aesthetic, advertising and memorial. The nominative function is identically differentiating; the emotional-evaluative function of the ergonomics is performed by the actual evaluative-characteristic words; aesthetic function – ergonomics should cause positive associations; advertising function – attract, interest, compel the recipient to respond. The article focuses on the ergonomic (memory) memorial function, which is most clearly demonstrated by the names of charities named after famous people whose lives and activities are related to Kherson region.

Among the principles of the nomination of ergonomics are: 1) the names that inform directly (informational principle of nomination); 2) names that indirectly inform (conventionally symbolic principle of nomination); 3) conditional names (symbolic principle of nomination).

From a structural point of view, ergonomics are divided into monomials and polynomials. According to the specifics of lexical bases, the author divides monolexical ergonomics-nouns into two groups: 1) ergonomics whose motives are proprietary vocabulary; 2) ergonomics, the motives of which are appeals. Among the two-component names, according to the author's observation, the largest group is the construction "singular or plural noun in the nominative case + singular or plural noun (or substantive adjective) in the generic case". Three- and four-component ergonomics are a variety of complex word combinations and equivalents of simple sentences.

Key words: *onym, ergonym, charitable sphere, ergonomic function, nomination principle, word-forming structure.*

Постановка проблеми. Назви різноманітних об'єднань людей у політичній, науковій, культурній, виробничій, торговельній, банківсько-фінансовій та інших сферах, зокрема й найменування установ, організацій, закладів, підприємств тощо, становлять кількісно значний сегмент онімного простору. На позначення найменувань таких об'єктів існує термін ергонім. Регіональний підхід до вивчення української ергонімії дозволить створити її цілісну систему з урахуванням особливостей називання об'єктів.

Сфера благодійності сьогодні є невід'ємним складником суспільного сектору України, адже останнім часом, зокрема й на Херсонщині, з'явилася велика кількість різноманітних благодійних організацій, фондів, товариств, громад тощо, найменування яких не були об'єктом дослідження, що й зумовлює актуальність нашої статті.

Аналіз досліджень. Упродовж останніх десятиріч у лінгвістиці зросло зацікавлення мовознавців онімною лексикою загалом та ергонімами й урбанонімами як складниками онімного простору України та інших країн, свідченням чого є дослідження А. Беспалої, О. Галай, А. Ємельянова, Н. Іванової, О. Карпенко, С. Казакової, Р. Козлова, Т. Можарової, Н. Подольської, О. Суперанської, М. Торчинського, Т. Шмельової та ін. Окрім того, в україністиці відомі дисертаційні дослідження, присвячені безпосередньо ергонімікону різних міст України (Титаренко, 2015; Хрушкова, 2016; Кутуза, 2003; Лесовець, 2007). Аналіз різновидів ергонімів здійснений у багатьох наукових розвідках, наприклад: особливості структури і семантики сучасного ергонімікону Харкова розглядають О. Дудка і В. Пономаренко (Дудка, Пономаренко, 2014); стаття Ю. Горожанова присвячена структурно-семантичному аналізу ергонімів міста Луцька (на прикладі назв закладів харчування) (Горожанов, 2013); структурування ергонімів Вінниччини на позначення освітніх організацій подає О. Мельник (Мельник, 2015) та ін.

Мета статті – проаналізувати найменування організацій, фондів, товариств благодійної сфери, зареєстрованих на Херсонщині, зокрема визначити функції ергонімів, виділити й охарактеризувати їх принципи номінації, здійснити структурний аналіз ергонімів.

Виклад основного матеріалу. Основною функцією ергонімів, як і власних назв взагалі, є називна (номінативна). Ця функція є ідентифікаційно-диференціюючою: мешканці міста повинні дізнатися й виділити певний внутрішньоміський об'єкт, тобто ідентифікувати його і виділити серед інших подібних, диференціювати. Будь-який ергонім виконує номінативну функцію.

Емоційно-оцінна функція ергонімів, як і урбанонімів узагалі, ґрунтована на емоційно-оцінному критерії характеристики тих чи тих явищ і предметів об'єктивної дійсності, згідно з яким формуються суспільні й особистісні мотиви діяльності, соціального спрямування й активності, виробляються загальнолюдські цінності й національні пріоритети» (Титаренко, 2015: 17). А. Титаренко зазначає, що «оцінність та емоційність реалізуються переважно засобами афіксації і власне оцінно-характеризувальними словами» (Титаренко, 2015: 17). У нашому матеріалі наявна значна кількість ергонімів із власне оцінно-характеризувальними словами: «Берег надії», «Вибір», «Дар», «Джерело життя», «Добро», «Довіра», «Єдність», «Мистецтво життя», «Мій дім», «Наше майбутнє», «Обдарованість», «Об'єднання», «Разом», «Свобода», «Усмішка», «Успіх».

Функція естетична ергонімів полягає в тому, що ці найменування повинні викликати позитивні асоціації, оригінально і красиво «звучати»: «Ангел спасіння», «Вектор ініціативи», «Вимпел Таврії», «Героїка», «Джаз над морем», «Імпульс», «Спектр», «Таврійська фундація», «Фенікс».

Для реалізації рекламної функції ергоніма використовуються різноманітні засоби і прийоми, головне – привернути, зацікавити, змусити відгукнутися реципієнта: «100 відсотків життя», «Благосвіт», «Борімося за життя», «З любов'ю до життя», «Інша», «Ми разом», «Могутність. Людяність. Надія», «НК-надія» (НК – Нова Каховка), «Нові люди – нова країна», «Почати з себе», «Реавіта», «Стоп – сирітство».

Крім номінативної, емоційно-оцінної, естетичної та рекламної функції, ергоніми виконують ще меморіальну функцію (функцію пам'яті), оскільки у цих онімах «внутрішня форма виявляється потрібною і навіть запрограмованою у назві» (Суперанская, 1978: 73). Найвиразніше меморіальну

функцію демонструють найменування благодійних організацій, названих на честь відомих людей, життя й діяльність котрих пов'язана із Херсонщиною: *Благодійний фонд розвитку талантів імені Семена Ривкіна* (заслужений працівник культури України, Почесний громадянин Херсона); *Міжнародний благодійний фонд імені Джона Говарда* (1789 р. в Херсоні спалахнула епідемія висипного тифу, британський філантроп Джон Говард за власний кошт лікував хворих, похований у Херсоні); *Херсонський міський благодійний фонд ім. П. І. Юрженка* (Юрженко Петро Іванович – уродженець Херсонщини, відомий хірург, заслужений лікар УРСР, головний лікар Херсонської обласної лікарні); *Херсонський міський благодійний фонд імені В. Ф. Заботіна* (Заботін Всеволод Федорович – колишній директор Херсонського суднобудівного заводу, житловий мікрорайон «Корабель» у Херсоні було побудовано заводом); *Херсонський обласний благодійний фонд імені Олександра Береша* (український гімнаст, призер Олімпійських ігор, закінчив магістратуру в Херсонському державному університеті); *Херсонський обласний благодійний фонд імені Поліни Райко* (українська малярка-самоучка, уродженка м. Олешки Херсонської області).

Серед принципів номінації ергонімів виділяють: 1) найменування, які прямо інформують; 2) найменування, що побічно інформують; 3) умовні найменування.

В основі номінації ергонімів, які прямо інформують, – інформаційний принцип номінації. Такі найменування «прямо вказують на зміст поняття, укладеного в назві предмета» (Янко-Триницкая, 1997: 95), наприклад: *«Безтурботна старість»*, *«Відродження історико-культурних цінностей міста Херсона»*, *«Відродження Херсона»*, *«Волонтерський легіон свободи Херсонщини»*, *«Допомога Півдня учасникам АТО»*, *«Лікарняна каса Херсонської області»*, *«Медицина»*, *«Освіта»*, *«Розвиток міста Херсона»*, *«Стоп – сирітство»*, *«Школяр»*.

Умовно-символічний принцип номінації закладений у ергонімах, які побічно інформують, «дають певний натяк на зміст поняття, закладеного в назві предмета» (Янко-Триницкая, 1997: 95), наприклад: *«Бортик добра»*, *«Героїка»*, *«Джерело надій»*, *«Еліта»*, *«Єдність заради надії»*, *«Наша перспектива»*, *«Патріот»*, *«Розвиток»*, *«Щасливе дитинство»*.

Умовні (символічні) ергоніми «не вказують на зміст поняття, закладеного в найменуванні предмета» (Янко-Триницкая, 1997: 94), в основі таких найменувань – символічний принцип номінації: *«Бджілка»*, *«Берег надії»*, *«Берегиня»*, *«Клен»*,

«Оберіг», *«Птаха»*, *«Світанок»*, *«Теплі серця»*, *«Фарби життя»*, *«Фокус»*.

Зі структурного погляду аналізовані ергоніми поділяємо на два види: 1) одночленні (однокомпонентні, монолексемні); 2) багаточленні (багатокомпонентні, полілексемні), серед яких виділяємо двокомпонентні, трикомпонентні і чотирикомпонентні найменування.

Одночленні ергоніми. Це елементарні за структурою найменування, що демонструють семантичне розмаїття, строкатий план вираження, різні граматичні значення. Переважна більшість однокомпонентних найменувань – це іменники у формі однини називного відмінка, серед яких виділяємо однокореневі (*«Берегиня»*, *«Вежа»*, *«Вибір»*, *«Героїка»*, *«Дар»*, *«Добро»*, *«Довіра»*, *«Еліта»*, *«Єдність»*, *«Захист»*, *«Імпульс»*, *«Медицина»*, *«Надія»*, *«Обдарованість»*, *«Оберіг»*, *«Об'єднання»*, *«Освіта»*, *«Патріот»*, *«Розвиток»*, *«Сармат»*, *«Світанок»*, *«Свобода»*, *«Спектр»*, *«Усмішка»*, *«Успіх»*, *«Фокус»*, *«Херсонець»*, *«Школяр»*) і двокореневі (*«Благосвіт»*, *«Всесвіт»*, *«Добролюбіє»*, *«Доброчинність»*, *«Екофонд»*, *«Снівдружність»*, *«Реавіта»* (скорочення від **ре**абілітація + лат. *vita* «життя»)).

Відповідно до специфіки лексичних основ монолексемні ергоніми-іменники поділяємо на дві групи: 1) ергоніми, мотиватами яких є пропріальна лексика; 2) ергоніми, мотиватами яких є апелјативи.

Основою для творення ергонімів виступають антропоніми (*«Анна»*, *«Вікторія»*, *«Ірина»*, *«Поліна»*, *«Потьомкін»*), теоніми й міфоніми (*«Астрєя»*, *«Ісус»*, *«Фенікс»*), топоніми (*«Скадовщина»*, *«Славута»*, *«Україна»*, *«Херсон»*), власні імена персонажів (*«Гаврош»*). Ці найменування утворені шляхом трансонімізації – різновиду семантичної деривації, що засвідчує перехід з одного розряду власних назв до іншого.

Мотиватами для творення ергонімів є фауноніми та флороніми (*«Бджілка»*, *«Клен»*, *«Мангуст»*, *«Птаха»*), найменування осіб (*«Патріот»*, *«Херсонець»*, *«Школяр»*), етноніми (*«Сармат»*), назви галузей діяльності (*«Медицина»*, *«Освіта»*), абстрактні іменники (*«Вибір»*, *«Героїка»*, *«Еліта»*, *«Єдність»*, *«Імпульс»*, *«Надія»*, *«Об'єднання»*, *«Розвиток»*, *«Спектр»*, *«Фокус»*), назви-позитиви (*«Дар»*, *«Добро»*, *«Довіра»*, *«Захист»*, *«Оберіг»*, *«Свобода»*, *«Усмішка»*, *«Успіх»*). Зазначені ергоніми є результатом дії онімізації, котра передбачає перехід загальної назви у власну без будь-яких структурних змін.

Серед одночленних ергонімів зафіксовано лише два найменування, які не є іменниками (прислівник *«Разом»*, займенник *«Іниша»*), що свідчить про непродуктивність такої словотвірної моделі.

Двокомпонентні ергоніми. Найбільшу групу серед таких найменувань становить конструкція «іменник у називному відмінку однини чи множини + іменник (або субстантивований прикметник) у родовому відмінку однини чи множини», серед яких виділяємо: 1) апелятив + апелятив («Ангел спасіння», «Берег надії», «Бортник добра», «Вектор ініціативи», «Джерело життя», «Джерело надій», «Дім надії», «Зірки футболу», «Мистецтво життя», «Розвиток майбутнього», «Фарби життя»); 2) апелятив + топонім («Берегиня України», «Благополуччя України», «Вимпел Таврії», «Відродження Херсона», «Діти України», «Майбутнє України», «Оберіг Херсона»). Інші конструкції двокомпонентних іменникових ергонімів поодинокі: «іменник у називному відмінку однини + іменник у давальному відмінку множини» («Допомога дітям»), «іменник у називному відмінку однини + іменник у називному відмінку однини» («Імпакт Україна», «Віднова плюс», в останньому прикладі вжито апелятив + рекламний компонент (плюс)), речення («Стоп – сирітство»).

Розповсюдженою у творенні ергонімів є модель «прикметник + іменник», у якій переважають атрибутивні словосполучення з іменником і прикметником у формі називного відмінка однини: «Безтурботна старість», «Добра справа», «Морське братство», «Південне сяйво», «Родинне благополуччя», «Таврійська фундація», «Українська лінія», «Щасливе дитинство», «Щира дія». Граматичну форму множини репрезентують лише два ергоніми: «Теплі серця», «Українські серця».

До двокомпонентних назв зараховуємо найменування «Нова Каховка» і «Кам'янська січ», слід зазначити, що тут представлений лексико-семантичний спосіб творення ергонімів – трансонімізація.

Як засвідчив зібраний матеріал, конструкція «займенник + іменник» менш продуктивна у творенні ергонімів аналізованої галузі. Усі зафіксовані приклади містять присвійний займенник та іменник у формі називного відмінка однини: «Мій дім», «Наша перспектива», «Наше майбутнє», «Своя лепта».

Одиничним прикладом серед двокомпонентних ергонімів є модель «займенник + прислівник» («Ми разом»), що свідчить про непродуктивність цієї конструкції у творенні ергонімів.

Три- і чотирикомпонентні ергоніми. Такі найменування є різноманітними складними словосполученнями й еквівалентами простих речень.

Серед багатокомпонентних ергонімів значну частину становлять складні словосполучення, які є різноманітними комбінаціями простих: іменникові («Допомога Півдня учасникам АТО», «Розвиток міста Херсона»); прийменниково-іменникові

(«Джаз над морем», «Єдність заради надії», «З країною в серці», «З любов'ю до життя», «Кроку майбутнє», «Майбутнє з нами», «Світ без сиріт»); іменниково-прикметникові («Батьки нового покоління», «Відкриті серця країни», «Волонтерський легіон свободи Херсонщини», «Лікарняна каса Херсонської області», «Нове покоління міста Херсона», «Нове покоління Нової Каховки», «Південна сфера доброти», «Спілка молодих спеціалістів», «Херсонська європейська стратегія», «Центр суспільних програм»); конструкції, у складі яких наявний числівник («Перший крок до майбутнього»); найменування із нумеративами («100 відсотків життя», «Відродження надії 2000», «Наше майбутнє 2016», «Сімейний добробут 2000»).

До цієї групи найменувань відносимо також ергоніми, що становлять синтаксичні конструкції – еквіваленти різних типів речень, зокрема односкладних номінативних («Мир та тепло», «Могутність. Людяність. Надія», «Перспектива і довіра»), односкладних означено-особових («Боримося за життя», «Дамо життю шанс»), односкладних інфінітивних («Почати з себе»), простих двоскладних («Нова Україна – щаслива родина», «Нові люди – нова країна»). Останні два приклади репрезентують однакову синтаксичну побудову речень, тут використано прийом синтаксичного паралелізму, який акцентує увагу споживача на зіставленні двох відрізків мовлення, посилює на нього вплив (Хрушкова, 2016: 173).

Висновки. Основними функціями ергонімів є номінативна, емоційно-оцінна, естетична і рекламна. Меморіальну функцію найвиразніше демонструють найменування благодійних організацій, названих на честь відомих людей, життя і діяльність котрих пов'язана із Херсонщиною. Аналізований матеріал дозволив виділити три основні принципи номінації: інформаційний, умовно-символічний, символічний. Зі структурного погляду наявні одночленні й багаточленні ергоніми. Джерельною базою монологічних ергонімів-іменників є пропріальна лексика й апелятиви. Серед двокомпонентних найменувань найбільшу групу становить конструкція «іменник у називному відмінку однини чи множини + іменник (або субстантивований прикметник) у родовому відмінку однини чи множини». Три- і чотирикомпонентні ергоніми є різноманітними складними словосполученнями й еквівалентами простих речень.

Перспективи наукових пошуків убачаємо в системному дослідженні сучасної ергонімії Херсонської області, що дозволить створити її цілісну систему з урахуванням особливостей називання об'єктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горожанов Ю. Ю. Ергоніми міста Луцька: структурно-семантичний аналіз. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2013. Вип. 9. С. 134–139.
2. Дудка О., Пономаренко В. Сучасний ергонімікон Харкова: особливості структури й семантики. *Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Серія Філологія. Педагогіка. Психологія*. 2014. Вип. 28. С. 90–94.
3. Кутуза Н. В. Структурно-семантичні моделі ергонімів (на матеріалі ергонімікону м. Одеси) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Одеса, 2003. 19 с.
4. Лесовець Н. М. Ергонімія м. Луганська: структурно-семантичний і соціально-функціональний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Луганськ, 2007. 19 с.
5. Мельник О. Структурування ергонімів Вінниччини на позначення освітніх організацій. *Проблеми освіти*. 2015. № 85. С. 79–82.
6. Суперанская А. В. Имя нарицательное и собственное. Москва : Наука, 1978. 241 с.
7. Титаренко А. А. Урбанонімія Кривого Рогу: структура, семантика, функціонування : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 2015. 20 с.
8. Хрушкова О. А. Структура та функційне навантаження писемних носіїв інформації сучасного міста : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 2016. 249 с.
9. Янко-Триницкая Н. А. Собственные наименования предметов. *Русский язык в школе*. 1997. № 6. С. 93–97.

REFERENCES

1. Horozhanov, Yu. Yu. (2013). Erhonimy mista Lutska: strukturno-semantychnyi analiz. [Ergonomics of Lutsk: a structural-semantic analysis]. *Filolohichni studii. Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu – Philological studios. Scientific Bulletin of Krivoy Rog State Pedagogical University*, 9, p. 134–139 [in Ukrainian]
2. Dudka O., & Ponomarenko V. (2014). Suchasnyi erhonimikon Kharkova: osoblyvosti struktury y semantyky [Modern Kharkov ergonymicon: structure and semantic peculiarities]. *Naukovyi visnyk kafedry Yunesko KNLU. Seriya Filolohiia. Pedahohika. Psykholohiia*, 28, p. 90–94 [in Ukrainian].
3. Kutuzha, N. V. (2003). Strukturno-semantychni modeli erhonimiv (na materialy erhonimikonu m. Odesy) [Structural semantic ergonymiv models (based on ergonymikon in Odessa materials)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odessa. [in Ukrainian].
4. Liesovets, N. M. (2007). Erhonimiia m. Luhanska: strukturno-semantychnyi i sotsialno-funktsionalnyi aspekty [Ergonomia of Lugansk: structural-semantic and socio-functional aspects]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Luhansk. [in Ukrainian].
5. Melnyk O. (2015). Strukturuvannia erhonimiv Vinnychchyny na poznachennia osvithnikh orhanizatsii [Structuring of Vinnytsia region ergonymiv for designation of educational organizations]. *Problemy osvity*. 85, p. 79–82 [in Ukrainian].
6. Superanskaia, A. V. (1987). Ymia narytsatelnoe y sobstvennoe [Common and proper names]. Moskva: Nauka [in Russian].
7. Tytarenko, A. A. (2015). Urbanonimiia Kryvoho Rohu: struktura, semantyka, funktsionuvannia [Urbanonymy of Kryvyi Rih: structure, semantics, functioning]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Dnipropetrovsk, 20 p. [in Ukrainian].
8. Khrushkova, O. A. (2016). Struktura ta funktsiine navantazhennia pysemnykh nosiiv informatsii suchasnoho mista [Structure and functional load of written media of modern city]. *Candidate's thesis*. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
9. Ianko-Trynytskaia, N. A. (1997). Sobstvennye naymenovaniya predmetov [Own item names]. *Russkyi yazyk v shkole*, 6, p. 93–97 [in Russian].